VII. DVARVIETĖS IR KAIMAVIETĖS

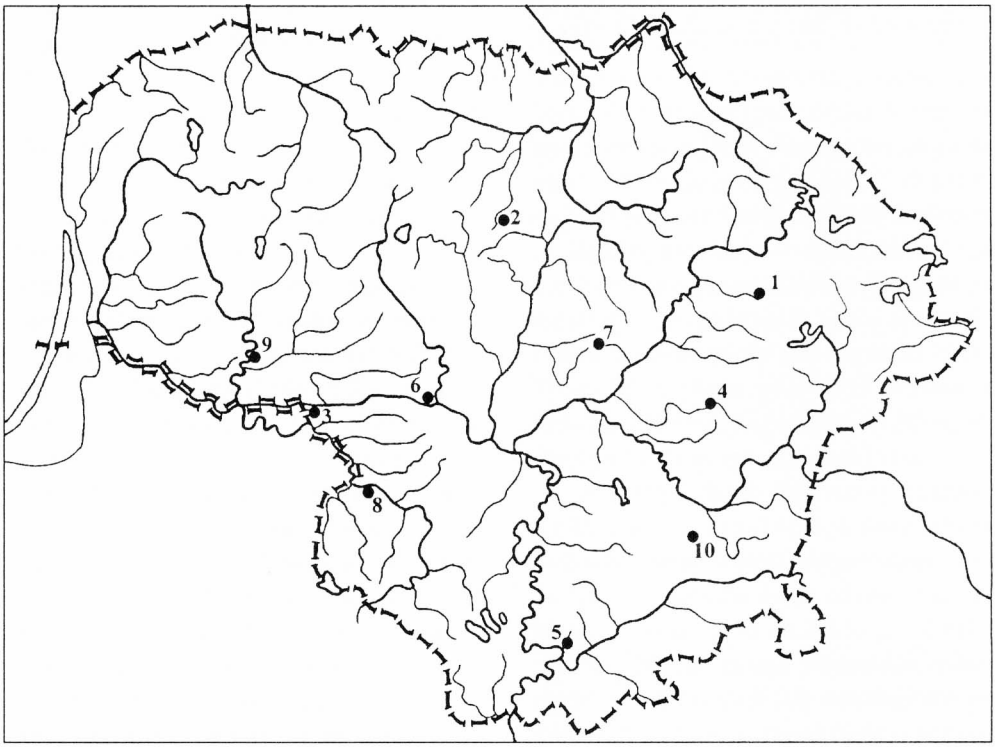

27 pav. Dvarvietės ir kaimavietės:
Fig. 27. Manor sites and village sites:

1 – Deguliai, 2 – Kleboniškiai, 3 – Kukarskė (žr. X), 4 – Laužiškis (žr. II), 5 – Masališkės (žr. X), 6 – Raudondvaris (žr. II), 7 – Siesikai, 8 – Skliausčiai 9 – Tauragė, 10 – Užutrakis.

DEGULIŲ DVARVIETĖ

Eugenijus IVANAUSKAS, Bronius DAKANIS, Arūnas STRAZDAS

2001 m. rugsėjo mėn. atlikti žvalgomieji archeologijos tyrimai Utenos r., spėjamos Degulių dvaro koplyčios vietoje.

Apie Degulių dvarą istorinių duomenų yra palyginti nedaug. Žinoma, kad Degulių dvaras priklausė Marikoniams, pagal moterišką liniją – Piotuchovams. 1796 m. dvare stovėjo koplyčia. Ji buvo iki XIX a. antrosios pusės. Kapitonė Emilija Pliaterytė 1831 m. sukilimo metu prie Degulių susikovė su rusų kariais ir buvo sužeista. Tuo metu dvaro savininkas buvo jos brolis grafas Mykolas Pliateris. Sukilimo metu dvaro rūmai buvo sudeginti, dvaras atimtas, o Pliateriai ištremti į Sibirą. Pliaterienė, grįžusi iš Sibiro, gavusi caro malonę, susigrąžino Degulių dvarą, kurį tvarkė valdytojai. XIX a. pabaigoje jis atiteko paveldėtojai Stefanijai Piotuchovai Platerovai, Justino dukrai. (Gasparaitis A., Isokas G. Deguliai, *Utenos krašto enciklopedija,* V., 2001, p. 204–205).

Dabar dvaro vietoje išlikę buvusio parko liekanos, pastatų žymės (medžiais apaugę pamatai) ir vienintelis dvaro statinys – apgriuvęs rūsys. Dominykas Pliateris, garsios grafų Pliaterių giminės atstovas, pradėjo rūpintis išlikusio parko sutvarkymu ir šios vietos, susijusios su grafų Pliaterių gimine ir konkrečiai su Emilija Pliateryte, įamžinimu. Pačioje dvarvietėje jis norėtų atstatyti dvaro koplyčią, kurią žinojo čia stovėjus iš tėvo pasakojimų ir dvare buvusio koplyčios paveikslo. Pati koplyčia, D. Pliaterio pasakojimu, buvo rusų kareivių sudeginta 1831 m. sukilimo metu. Tuo tarpu A. Gasperaitis ir G. Isokas nurodo, kad koplyčia buvo iki XIX a. antrosios pusės. D. Pliateris planavo atstatyti koplyčią senojoje jos vietoje.

Žvalgomųjų tyrimų metu ir buvo patikrinta spėjama koplyčios vieta, kurią nurodė pats D. Pliateris. Atidengta 10,9x6,4 m dydžio pastato su 1,5x1,35 m dydžio priestatėliu vieta. Pastato Š dalyje aptikta koklinės krosnies, statytos XVIII a. pabaigoje, apatinė dalis ir kamino su atviru židiniu pagrindas. Po griuvenomis aptikta krosnies apatinė cokolinių koklių eilė. Iš aptiktų krosnies liekanų galima susidaryti gana aiškų krosnies vaizdą. Iš pradžių buvo padarytas krosnies pamatas – akmenų grindinys. Ant jo klotos dvi plytų eilės, ant kurių ir mūryta krosnis. Krosnies apačioje (pirmoji koklių eilė) kloti cokoliniai neglazūruoti kokliai, ant jų – plokštiniai neglazūruoti kokliai lygiu paviršiumi, o užbaigta karniziniais kokliais. Kampuose buvo kampiniai glazūruoti kokliai. Tarp griuvenų aptikti glazūruoti plokštiniai kokliai greičiausiai buvo naudojami papuošimui. Tiesa, anksčiau krosnis galėjo būti iš glazūruotų koklių ir tik vėliau buvo perstatyta. Koklinė krosnis, o kartu ir tirtasis pastatas sunyko XIX a. pradžioje ir vėliau nebuvo atstatyta. Mažai tikėtina, kad tirtojo pastato vietoje būtų stovėjusi koplyčia. Vargu ar koplyčioje galėjo būti koklinė

krosnis ir atviras židinys. Sprendžiant iš D. Pliaterio pasakojimo, koplyčia buvo atskiras pastatas. Tuo tarpu tirtasis pastatas – daug didesnio pastato (šalia pastebimos apie 31x13,5 m dydžio pastato pamatų liekanos) priestatas. Greičiausiai čia buvo oranžerija. Pastatas buvo P šlaite, pristatytas prie kito, gyvenamo namo. Sprendžiant pagal radinius, tirtasis pastatas buvo pastatytas XVIII a. pabaigoje, o sunyko XIX a. pradžioje ir vėliau nebebuvo atstatytas. Tuo tarpu istoriniuose šaltiniuose minima, kad koplyčia stovėjo ir XIX a. antrojoje pusėje. Archeologiniai duomenys neprieštarauja D. Pliaterio pasakojimui, kad dvaras buvo sunaikintas 1831 m. sukilimo metu. Tiesa, nurodoma, kad dvaro rūmai sudeginti, tačiau tirtame pastate gaisro pėdsakų nepastebėta.

Be to, žvalgant dvarvietės paviršių su metalo ieškikliu, liepų alėjoje, apie 70 m į ŠV nuo tirtojo pastato vietos, rasta viena moneta – Lenkijos 5 grašiai, kaldinti 1821 m.

Tyrimų metu Degulių kaimo gyventoja Šutinienė pranešė, kad ji galbūt prieš 20 ar daugiau metų dvarvietėje, šalia tako, kurmio išraustose žemėse radusi monetų. Jų buvę gana daug. Ji monetas parsinešusi namo, parodžiusi ir muziejui, tačiau šis nesusidomėjęs, kadangi monetos buvę varinės, nevertingos. Kurį laiką monetos dar buvę supiltos prie namo, paskui sunyko, išsimėtė. Šutinienė parodė ir vietą, kur ji buvo radusi monetas. Ši vieta yra dvarvietės pakraštyje, R dvaro ribą žyminčių medžių eilėje, 85 m į P nuo dvaro ribą žyminčios medžių eilės kampo. Šutinienė pasakojo, kad vėliau monetų lobio radimo vietoje lankėsi įvairūs lobių ieškotojai, kasinėję šią vietą, naudoję ir metalų ieškiklius. Po tokių kasinėjimų reikėdavę užlyginti duobes, kad galėtų pravažiuoti arklinis vežimas. Patikrinus lobio radimo vietą su metalo ieškikliu, rasta viena moneta – lenkiškas grašis, kaldintas 1767 m. Taigi, galima manyti, kad lobis buvo paslėptas XVIII a. pabaigoje ar net XIX a. pradžioje, nes moneta yra stipriai nudilusi.

Degulių monetų lobį mini ir dr. Gintautas Zabiela. Jis nurodo, kad apie 1945–1948 m. vaikai iškasė puodą su varinėmis monetomis, kurios pasklido tarp vietos gyventojų ir į muziejus nepateko. G. Zabiela lobį taip pat datuoja XVIII a. pab. (žr. Lobiai (iki XIX a.), *Utenos krašto enciklopedija,* V., 2001, p. 87). Manome, kad čia turėtų būti tas pats lobis, tik kiek skiriasi radimo aplinkybės ir laikas. Galima spėti, kad vaikai vėliau galėjo kasinėti lobio radimo vietą, jau po to, kai Šutinienė buvo susirinkusi dalį monetų. Tiesa, galėjo būti ir atvirkščiai – pirmieji lobį galėjo rasti vaikai, juo labiau, kad G. Zabiela nurodo, kad lobis rastas 1945–1948 m.

DEGULIAI MANOR SITE

In 2001 at the Deguliai manor site (Utena district) which once belonged to the Platers and which was demolished at the beginning of the 19th century, LCCH investigated the area of 62 m^2. There was unearthed the base of a tiled oven from the 18th century and the hoard place from the end of the 18th century was fixed. In that place a Polish copper mite was found.